

УДК 398.8:[791.071.1:821.161.2]Довженко(477)“19”

DOI <https://doi.org/10.15407/nte2024.03.068>

КОВАЛЬ-ФУЧИЛО ІРИНА

кандидатка філологічних наук, старша наукова співробітниця відділу української та зарубіжної фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (Київ, Україна).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

KOVAL-FUCHYLO IRYNA

a Ph.D. in Philology, a senior research fellow at the Ukrainian and Foreign Folkloristics Department of M. Rylskyi Institute of Art Studies, Folkloristics and Ethnology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4048-9114>

Бібліографічний опис:

Коваль-Фучило, І. (2024). Український пісенний фольклор у записах Олександра Довженка: історія публікації, аналіз мотивів і сюжетів. *Народна творчість та етнологія*, 3 (403), 68–75.

Koval-Fuchylo, I. (2024). Ukrainian Song Folklore in Oleksandr Dovzhenko's Records: History of Publication, Analysis of Motifs and Plots. *Folk Art and Ethnology*, 3 (403), 68–75.

© Видавництво ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2024. Опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

УКРАЇНСЬКИЙ ПІСЕННИЙ ФОЛЬКЛОР У ЗАПИСАХ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА: ІСТОРІЯ ПУБЛІКАЦІЇ, АНАЛІЗ МОТИВІВ І СЮЖЕТІВ

Анотація / Abstract

Предмет аналізу розвідки – історія публікації записів, які в грудні 1943 року в Москві Олександр Довженко здійснив від своєї матері. Це 32 пісенні тексти колядок, щедрівок, веснянок та ліричних пісень. Записи містяться в окремому зошиті, який має 30 аркушів. Назва збірки – «Материні пісні». Вона зберігається в Російському державному архіві літератури і мистецтва, Москва (РГАЛИ (рос.), ф. 2081, оп. 1, од. зб. 330). **Мета** – описати особливості едиційних підходів до цих пісенних текстів у різний час, зазначити перелік публікацій кожного з них.

Записи колядок і щедрівок із колекції О. Довженка містять мотиви й сюжети, характерні для Волині, Поділля, Слобожанщини. Найчастіше це пісні для господарів і їхніх дітей, для парубка, дівчини, рідше – мотиви з біблійними персонажами, які сформувалися під впливом народної традиції. Майже всі обрядові пісенні твори зимового циклу мають варіанти в збірнику записів Зоріана Доленги-Ходаковського [11]. Мотиви ліричних пісень із записів О. Довженка характерні для пісенної традиції Поділля, Волині, Наддніпрянщини й Слобожанщини. Це такі сюжети: напування коней біля криниці; вишивання сорочки для козака; вдова та її нелюбі для потенційного чоловіка діти; розбудити / не розбудити козака; прохання до матері показати доньку та ін. Вони побутують на всій території України.

Ключові слова: Олександр Довженко, публікації пісень у записах О. Довженка, колядки, щедрівки, колядкові мотиви, мотиви щедрівок, Чернігівщина.

The subject of this study analysis concerns the history of publication of notes those Oleksandr Dovzhenko has recorded from his mother in December 1943 in Moscow. These are 32 song texts of Ukrainian folk Christmas carols, shchedrivky, spring rite carols and lyrical songs. The records are contained in a separate notebook, which has 30 sheets. The name of the collection is *The Mother's Songs*. It is kept in the Russian State Archives of Literature and Art in Moscow (RSALA, fund 2081, inventory 1, unit of issue 330). The published work is aimed at the description of the editorial approaches to these song texts in various periods to these song texts, indicating the list of publications of each of them.

Records of Christmas carols and shchedrivky from the collection of O. Dovzhenko contain motifs and plots typical for Volhynia, Podillia and Slobozhanshchyna. Most often, these are songs for the owners and their children, for a young man, a girl, less often these are the motifs with biblical characters, formed under the influence of folk tradition. Almost all ritual songs of the winter cycle have variants in Zorian Dolenha-Khodakovskiy's collection of recordings [11]. The motifs of the lyrical songs from O. Dovzhenko's recordings are typical for the song tradition of Podillia, Volhynia, the Over Dniro Lands and Slobozhanshchyna. These are plots about watering horses near a well, embroidering a shirt for a Cossack, a widow and her unloved children for a potential husband, waking up / not waking up a Cossack, a request to a mother to show her daughter. They are circulated throughout Ukraine.

Keywords: Oleksandr Dovzhenko, publication of songs in O. Dovzhenko's records, Christmas carols, shchedrivky, song motifs, Christmas carol motifs, Chernihiv region.

Фольклорні записи видатного українського кінорежисера, кінодраматурга, письменника Олександра Петровича Довженка (1884–1956) давно й неодноразово опубліковані й добре відомі у фольклористиці. Предметом аналізу дослідників народного слова були біографічні дані митця, який зростав і формувався у фольклорному середовищі [4], аспекти його кінематографічного доробку, що зазнали впливу народної пісенності [5; 9], формування стилю митця у зв'язку з фольклором [9; 10], пряме цитування та осмислення народної пісенності в художніх творах Довженка [7, с. 115–123].

Предметом аналізу розвідки є основні публікації пісенних текстів, які Довженко здійснив від своєї матері в Москві у грудні 1943 року. Мета – описати особливості кожного видання, порівняти едиційні підходи.

Митець народився на Чернігівщині. Родина його була дуже співуча. Основним носієм пісенної традиції краю, регіональних звичаїв, обрядів, вірувань була мати – Одарка Єрмолаївна Довженко (Цигипа) (1862–1948), яка успадкувала любов до народної пісні від свого батька, сосницького ткача-художника Єрмолая Цигипи [10, с. 5]. Серед улюблених жанрів пісенності в сім'ї Довженків були пісенні тексти різдвяного часу – колядки та щедрівки, що їх, а також веснянки Олександр Довженко чув і від односельців, думи й

псалми – від кобзарів, лірників та жебраків на Сосницьких ярмарках. Ще в дитячі роки Довженко співав у хорі сосницької школи, грав на скрипці. Навчаючись у Глухівському вчительському інституті (1911–1914), організував молодіжний хор, записував пісні, прислів'я, приказки. Фольклорні матеріали майстерно використовував у своїх кіноповістях, п'єсах, оповіданнях [10, с. 3–8; 8].

У грудні 1943 року в Москві Довженко записав від матері 32 пісенні тексти колядок, щедрівок, веснянок, ліричних пісень. Записи збереглися в окремому зошиті, який має 30 аркушів. Назва збірки – «Материні пісні». Перед піснями подано уривки усних спогадів матері (документ зберігається в Російському державному архіві літератури і мистецтва (РГАЛИ (рос.), ф. 2081, оп. 1, од. зб. 330).

Перша публікація записів О. Довженка – це тексти п'яти ліричних пісень: «Поставлю свічку проти місяцю», «Да поламаю калиноньку», «Ой підю я молодая», «Купи мені моя мати», «Проводжала мати сина» [3, с. 127–128]. Підбірка пісень мала назву «3 фольклорної спадщини О. П. Довженка» [3, с. 126]. У виданні 1995 року другий і третій тексти визначені як веснянки [7, с. 142]. На підставі порівняльно текстового й сюжетного аналізу можна зробити припущення, що це лірична пісня (див. нижче аналіз кожного тексту).

Уперше значну частину записів Довженка, крім п'яти текстів видання 1959 року, вже після його смерті було надруковано в журналі «Народна творчість та етнографія» (1964, № 5, с. 66–80) під назвою «Материні пісні (Фольклорна збірка О. П. Довженка). Подали до друку Ю. І. Солнцева та О. М. Підсуха. Вступна замітка О. І. Дея, музична редакція Л. І. Ященка». Більшість пісень записано без нот, лише до кількох із них («Поставлю свічку проти місяцю», «Ой що ж бо то за древо», «Як буду я женитися», «Ой чого ж ти, роженько, та й одна в городі», «Ой із-за гори та з-за кам'яної») здійснив нотні записи зі співу матері композитор Д. Клебанов.

У передмові, яка не має власної назви, О. Дей описав історію запису виданих пісенних текстів, дав характеристику цього матеріалу, проаналізував особливості його побутування, приділивши особливу увагу колядкам. Автор також чи не вперше запровадив наукову тенденцію аналізу використання фольклорних текстів у творчості О. Довженка. Олексій Дей зазначив, що Олександр Довженко записав від матері «понад 50 класичних народних пісень – колядок, веснянок, ліричних пісень, балад» [6, с. 66]. Водночас видання містить лише 26 номерів: 15 колядок і щедрівок, 7 веснянок та 4 ліричні пісні. За яким критерієм відібрано тексти для публікації, у передмові не зазначено, також не надруковано дві християнські колядки: «А в пана-хазяїна та на його дворі» (перша публікація [9, с. 70]) і «Сам Сус Христос по морю ходив» (перша публікація [1, с. 614–615]).

Автор «вступної замітки» в поетичній манері порівнював значення народних пісень у творчості О. Довженка зі значенням материнських пісень у творчості Т. Шевченка та І. Франка: «Шевченкова мати піснями переливала тугу в душу своєї дитини, і на цьому ґрунті зросли сонячна ніжність і громовий протест геніального Кобзаря. Франкова мати передала синові, як “єдинеє віно”, “пісню і працю – дві великі сили”, і ці сили вивели Каменяря на верши-

ни світової культури. Мати О. Довженка, що, за його словами, була народжена для пісень, а проплакала все життя, проводячи назавжди, теж дала своєму синові багатий поетичний посаг із великої народної скарбниці» [6, с. 66]. Олексій Дей зазначав, що фольклоризм О. Довженка полягає не у формальних ознаках, як-от сюжети, образи, а в «естетичній системі показу дійсності» [6, с. 66], а саме у філософсько-емоційному погляді на людину, народ, зв'язок поколінь.

Подано інформацію, що рукописна збірка О. Довженка містить епіграф – слова матері: «А що вже я любила співать! Колись у полі та полоди ми просо удвох з твоїм батьком. Дак я все було цілий день співаю, рота не затуляю. Дак він тоді: “Ну де ти їх береш! Мені вже й слухати противно. Пойду ще, буду полоть на другому кінці ниви. У мене вже уши болять...”» [6, с. 66]. Цей же епіграф наведено в повному виданні записів 1995 року. Наявні дві зміни: перше речення зі слів батька подано зі знаком питання, а не знаком оклику; *уши*, а не *уши* [7, с. 17].

Колядка – улюблений фольклорний жанр у родині О. Довженка. Епізод із візитом колядників описано в автобіографічній кіноповісті «Зачарована Десна». О. Дей уважає, що фольклорна естетика й прагматика колядкової пісенності стала визначальною для творчості митця, сформувала «патріотичну любов та ідею синівської вірності своєму народові» [6, с. 67]. Фольклорний матеріал використано також у кінофільмі «Повість полум'яних літ», кіносценарії «Арсенал» [6, с. 68].

У 1994 році в Харкові вийшла книга О. Довженка «Господи, пошли мені сили. Щоденники, кіноповісті, оповідання, фольклорні записи, листи, документи», де також було видано пісенні записи митця без коментарів. Тут уперше опубліковано текст колядки про Ісуса Христа «Сам Сус Христос та по морю ходив» з апокрифічним сюжетом про Спасителя, який виконує роль деміурга, що мостить кладки. Сюжет не закінчений, бо

відомо, що до нього прийшла Божая Мати, а далі текст не має продовження.

Усі пісні з рукописного збірника О. Довженка з коментарями й порівняльним контекстом уперше опублікував В. Пригоровський окремим виданням 1995 року під назвою «Наспівала мати» [7]. До цього видання, крім записів О. Довженка, увійшли пісні, записані на його батьківщині та в інших селах різними збирачами фольклору ХІХ–ХХ ст. Ця підбірка містить передмову упорядника «З цілющих джерел» [7, с. 3–12], у якій подано біографію Олександра Довженка. Особливу увагу приділено творчому портрету його матері Одарки Єрмолаївни Довженко, описано особливості рукопису записів пісень від неї.

Олександр Довженко є автором статті «Українська пісня» [2]. Це текст виступу письменника по радіо 22 березня 1942 року в часи Другої світової війни. Тут він називає пісню «геніальною поетичною біографією українського народу», а також висловлює честь і славу композиторові М. В. Лисенку, який «ціле життя своє присвятив збиранню української народної пісні». Статтю вміщено після передмови В. Пригоровського.

Далі – розділ «Материні пісні», тобто власне записи О. Довженка від матері. Друга частина – «Пісні з Батьківщини О. П. Довженка», яка має підрозділи «Колядки, щедрівки», «Весільні пісні», «Козацькі, солдатські, рекрутські пісні», «Думи («Ой як із города, із Азова утікав полчок»)), «Пісні про кохання», «Пісні лірико-філософського змісту», «Родинно-побутові пісні», «Балади», «Жартівливі пісні», «Пісні на слова Т. Г. Шевченка». Завершують видання примітки, де наведено коментарі до кожного фольклорного тексту.

Нижче подано перелік пісенних творів із колекції Олександра Довженка. Кожен опис має таку структуру: назва твору за виданням «Наспівала мати» [7] з ремаркою про наявність нотного тексту; короткий опис сюжету пісенного твору; у рубриці «Публікації»

зазначено бібліографічні джерела, де був опублікований кожен текст. Порядок розташування текстів і цитування наведено за згаданим виданням [7, с. 17–42].

Колядки і щедрівки

«**Ой із-за гори, та з-за кам'яної**» (з нотами). Сюжет про намір завоювати *Ільмів-город*. Як викуп *паненяті* пропонують *коня, чашу червінців, Ільмівну-дівку, стрілочок пучок й тугенький лучок*. Він *теє узав; і поклонився, і покоровся*. Публікації: [6, с. 69; 7, с. 17–18; 1, с. 590–591].

«**Ой у пана хазяїна та на його дворі**» (без нот). Сюжет: пани просять *молодця* Тараса розповісти, хто його навчив у *скрипочку грати, хороше співати*. Він відповідає, що навчила *рідная мати*. Публікації: [6, с. 69–70; 7, с. 18; 1, с. 591–592].

«**Ой у пана Івана умная жена**» (без нот). Про *умную жену*, яка купила *три города*: з панями, з козаками, з мужиками, які будуть відповідно судити, у військо ходити, поле орати. Публікації: [6, с. 70; 7, с. 19; 1, с. 592–593].

«**Ой чого ти, роженько, та одна в городі**» (з нотами). Як коло *роженьки всі зілля*, так коло *Галочки* вся родина: *батенько; матінка; брати, та ще й не жонаті*. Сама дівчина *молода та й зарученая; та повинчаная*. Колядка для дівчини. Публікації: [6, с. 70–71; 7, с. 20–21; 1, с. 593–594].

«**Ой хвалився Тарас своїм товаришам**» (без нот). Тарас хвалиться, що *женитись буду*. Перед тим виоре поле *сизими орлами*; засіє поле *дрібним жемчугом*, помостить *мости все тесовії*, постелить *коври все шовковії*, засвітить *свічки все восковії*. А сватати планує *з-за Дунаєчку королеву дочку*. Колядка для парубка. Публікації: [7, с. 21; 1, с. 595].

«**Ой рано, рано та кури запіли**» (без нот). *Одарка* збирається до церкви, *клала на себе срібло й золото*. Із церкви поверталася *красною панною*. За нею ідуть *три царевичі; три старій мужі; її батенько*. Останній пояснює царевичам, що це *не царівна, не королівна*, а його *донечка та й Одарочка*. Публікації: [6, с. 71; 7, с. 22; 1, с. 596].

«**А в бору, бору та волохи поють**» (без нот). Складна сюжетна композиція: волохи збудували церкву з трьома вікнами; *в перве оконечко ускочило сонечко, у друге – місяць усвітив, у третє оконечко ангел улетів*, з його слізеньки та потекли річеньки. Дівка Одарка, умнее дитя, іде по водицю, обіцяє ангелові голівку змити, кіску заплести; просить ангела, щоб хвалив її і царам, і князям. Колядка для дівчини. Публікації: [6, с. 72; 7, с. 22–23; 1, с. 596–597].

«**Ой чи дома, дома да пані удова**» (без нот). Колядка для вдови. Удова не вдома, вона у короля; *шиє-пошиє да королю шиття: сизи голубці, райські пташечки, тури-олені*. Публікації: [6, с. 72; 7, с. 23; 1, с. 597–598].

«**Ой по торгу-торгу Іваночко ходив**» (без нот). Кінь просить Іваночка не продавати його, пригадає хлопцеві про те, як вони билися з ордою, як кінь врятував свого господаря від *турків, пополам з татарами*, перестрибнувши через Дунай, коли він навіть *копита не вмочив*. Колядка для парубка. Публікації: [6, с. 72–73; 7, с. 23; 1, с. 598–599].

«**А в пана-хазяїна на його дворі**» (з нотами). Божа Мати *на білій кроваті* народила Сина, дала новонародженому синові три імені: *Святе Рожество; Іван Христитель; Святий Василій*. Публікації: [7, с. 24–25; 9, с. 70; 1, с. 599–600].

«**Од Києва до Львова та лежала дорога**» (без нот). Молода шинкаря, дівка Одарка змушена брати плату (*вороного коня, гостру сабельку, золотєє кільце*) із трьох царевичів, які п'ють, гуляють, грошей не дають. Коня вона дає батеньку, шабельку – братику, а золотєє кільце сама наділа. Публікації: [6, с. 73; 7, с. 25; 1, с. 600–601].

«**Ой у Києві та на перевозі**» (без нот). Оригінальний сюжет, у якому три царевичі просять дівку Уяну, яка *перевіз держала*, перевезти їх через *тихий Дунай*. За цю послугу вони розповідають їй дива: *об Петрі та Дунай замерзав; об Різді та рожа зацвіла*. Дівчина знає про це й висловлює бажання вийти заміж не за царевича, а за *міщани-*

на – риба-сятрина. Публікації: [6, с. 73; 7, с. 25–26; 1, с. 601–602].

«**Да святі вечори да у Бога були**» (без нот). Колядка є контамінацією сюжетів, де спочатку йдеться про вечори, які *радість принесли*, а далі про три товариші, *яснее сонце, ясен місяць і дрібний дощичок*, які всіляко сприяють *миру хрищеному*. Публікації: [6, с. 74; 7, с. 26; 1, с. 602–603].

«**Молодець Тараско вибив ворота**» (без нот). Молодець Тараско *вибив ворота у чужі города*. Він військо збирає; *позбирав війська аж землі важко*. Мати повчає його: *Держися війська та все середнього; Да за товариша, за сердешного*. Публікації: [6, с. 74–75; 7, с. 27; 1, с. 603–604].

«**Сів Сус Христос вечеряти**» (без нот). Колядка моралізаторського змісту, на відміну від попередніх, основна мета яких прославлення господаря, господині, їхніх дітей. Божа Мати просить Сина дати райські ключі, щоб впустити людські душі, крім однієї, що *батька й матір полаяла; не полаяла і подумала*. Публікації: [6, с. 75; 7, с. 27–28; 1, с. 604–606].

«**Ой з-під гаю, гаю зелененький**» (без нот). Ніхто не може спіймати коника *вороненького, тільки піймає молодець Тарас*, поїде ним до *тещеньки*, яка медом, пивом частує свого зятя. Публікації: [6, с. 75; 7, с. 29–30; 1, с. 606–607].

«**Сам Сус Христос та по морю ходив**» (без нот). *Сус Христос та по мою ходив; да кладки мостив; прийшла до нього та Божая Мати*. Продовження не зафіксовано. Публікації: [7, с. 30; 1, с. 614–615].

Веснянки

«**Поставлю свічу проти місяцю**» (з нотами). Дівчина роздумує про те, що після одруження її нова сім'я буде не така, як батьківська. Веснянка належить до розряду веснянок із родинно-побутовим сюжетом. Публікації: [6, с. 75; 7, с. 31–32; 1, с. 607–608]; [3, с. 127] із назвою «Веснянка (хороводна)».

«**Як буду я женитися**» (з нотами). Парубок запрошує свою колишню дівчину прийти подивитися на його одружен-

ня. Дівчина відмовляється; каже, що його мати *чарівниця*, а сестра *розлучниця*, які *розлучили нас з тобою*, / *Як рибоньку із водою*. Публікації: [3, с. 127; 7, с. 32–33; 1, с. 608–609].

«**Сама хожу та по каменю**» (без нот). Дівчина водить коня, *кінь льон топче*, / *Попереду веробей скаче*. Вона просить цього *веребечка* сказати *правдочку*, / *Кому воля, кому воленьки ніт*. Він відповідає, що *дівчатам уся воленька*, а *жіночкам нема воленьки* через чоловіка-*буркуна*, *дитя у колиці, свиню*, яка кричить, *горцюк*, який у печі. Публікації: [6, с. 77; 7, с. 34; 1, с. 609–610].

«**Ой, що ж бо та й за дерево**» (з нотами). Дерево *крушина без сонечка зів'яло*. Ав батька гості – його дочки. Дочки журяться: *Ой, як батенько наш де дінуться*, / *Всі розкошеньки минуться*; *І стежечки заростуться*, / *І пилочком припадуться*. Текст має ремарку: «Пісня мого діда Ярмоли, ткача, материного батька, що мав п'ять дочок». Публікації: [6, с. 78; 7, с. 34–35; 1, с. 610–611].

«**Да на юлиці**» (без нот, фрагмент). Фрагмент довгої закличної веснянки «*Весняночко-паняночко*». Варіант назви: «*Весна, де ти зимувала*». Побутує на Сумщині, Чернігівщині, Полтавщині. Публікації: [6, с. 78; 7, с. 38; 1, с. 614].

«**Король, король**» (без нот, фрагмент). Одна з найпоширеніших в Україні весняних обрядових ігор, у якій беруть участь дві протидіючі групи. Публікації: [7, с. 38; 1, с. 615].

Ліричні пісні

«**Ой у полі криниченька**» (без нот). Козаки *ночували воронії коні* у полі біля *криниченьки*. *Там дівчина воду брала*, / *Руту поливала*; *зазивала молодого козаченька* в гості. Вона обіцяє йому, що *її отець-мати будуть його шанувати*; *Медом, вином, горілкою* / *Будуть частувати*. На ставочку два голуби, а в дівчини два *молодці*, / *Обидва вірненькі*. Другий питає дівчини, коли можна її *сватати*. Вона пропонує *в неділочку*. Хлопець *заперече*, що *в неділю негоже*, а *краще восени*, *тоді нам і Бог поможе*. Публікації: [6, с. 78; 7, с. 36; 1, с. 611–612].

«**Ой піду я, молодая**» (без нот). Дівчина має намір йти *пшениченьку жати*. Там *чумак воли пасе*, / *Став зі мною жартувати*. Дівчина просить не *жартувати з нею*, бо *як поїдеш у дорогу* / *Буду плакати за тобою*. Публікації: [3, с. 128; 7, с. 37–38; 1, с. 611–612]. У виданні «*Наспівала мати*» [7, с. 37–38] цей текст подано як два тексти: «*Ой піду я, молодая*» і «*Купи мені, моя мати*». Це одна пісня.

«**Да поламаю калиноньку**» (без нот). Чоловік *любить удівоньку*, але *ненавидить її діток*. Мати *радить йому любити і удівоньку*, і *її дітки*. Текст має ремарку: «Пісня мого діда Ярмоли». Упорядник повного першодруку записів О. Довженка умістив цей текст до *веснянок*. На мою думку, це *родино-побутова лірична пісня*. Публікації: [3, с. 128; 7, с. 35–36, 1, с. 611].

«**Ой піду я не берегом-лугом**» (без нот). Двоє *любилися дуже аж чотири годочки*. Потім не *бачилися чотири неділі*, *далі вони заболіли*. Дівчинонька *лежить в матері в коморі*, а *козаченько в зеленій діброві*. У *неділю дзвонять дзвони по тому козаченьку*. Дівчина просить *покласти її з козаченьком в одну домовину*; *висипати високу могилу*, *посадити в голівоньках червону калину*, / *Щоб зачервоніла на всю Україну*. Публікації: [6, с. 79; 7, с. 39, 1, с. 613–614].

«**Провожала мати сина**» (без нот). Мати *проводжає сина в велику дорогу*. Вона *питає*, *де його шукати*. Син *відповідає*: *В степу край дороги*, *де він буде зиму зимувати*; *своїм чубом кучерявим* / *Степи устилати*; *тілом орлів годувати*, *кров'ю ріки доповняти*. Публікації: [3, с. 128; 7, с. 40; 1, с. 615].

«**Дівчино Уляно, збуди мене рано**» (без нот). Козак просить дівчину *збудити його рано*, *щоб у барабани та й не вибивали*, / *В золотії труби та на вигравали*. Дівчина *козака вірно любила і рано не розбудила*. Далі *козак каже*: *Усім солдатам переміна дана*. / *Мені, молодому, служити самому*. Цей *козак уланського полку просить йому перемену дати*, / *Брата молодого, коня вороного*, / *Та ще й сіделечко з золота самого*, / *А поводи –*

з зеленого шовку. Публікації: [6, с. 79–80; 7, с. 40–41; 1, с. 615–616].

«**Жила вдова в кінці села**» (без нот). Удова має хорошу доньку. Парубок звертається до вдови: *Добривечір, матусенько, / Дай води напитись. / Хорошу дочку маєш, / Дозволь подивитись*. Мати дає дозвіл. Донька просить матері любити того зятя, якого вона (донька) полюбила. Мати не погоджується, погрожує розлучити доньку з нелюбим для неї (матері) зятем. Публікації: [6, с. 80; 7, с. 40; 1, с. 616–617].

«**Ой крапива, ти крапива моя**» (без нот, фрагмент). Кропива узеленила все поле, немає проходу милomu. *Попереду кінь буланний іде; а позаду табун коней веде*. Із цим текстом подана ремарка: «Забула. Ой гарна була пісня...» Публікації: [7, с. 42; 1, с. 617].

Висновки

Фольклорні записи Олександра Довженка презентують зимову та весняну пісенно-обрядову традицію Чернігівщини. Серед публікацій цих записів найціннішим є видання «Наспівала мати. Пісенний світ О. Довженка», яке підготував, упорядкував

і прокоментував Віталій Пригоровський. Це перше повне видання записів Довженка. Воно цінне тим, що, крім власне фольклорних текстів, упорядник навів і проаналізував у коментарях цитування і творче опрацювання цих пісень у творах Олександра Довженка, а також віднайшов та опублікував варіанти багатьох колядок з архіву Сосницького краєзнавчого музею (вст. № 20173). Перші публікації пісенних записів Довженка містили не всі тексти. Так, християнські колядки було опубліковано тільки в 1990-х роках. У ці публікації не ввійшли також фрагменти текстів. Видавці однаково атрибуують тексти колядок, водночас веснянки й ліричні пісні не завжди можна чітко визначити, оскільки існує численна група побутових веснянок, тобто лірична пісня може побутувати як веснянка. Усі опубліковані колекції мають відмінності в синтаксичному вирішенні розстановки пунктуаційних символів, а також фонетичні розбіжності (*свічку – свічу; три городи – три города; руточка – рутичка; коріннячко – коріннечко* та ін.).

Джерела та література

1. Довженко О. Господи, пошли мені сили. Щоденники, кіноповіді, оповідання, фольклорні записи, листи, документи / упоряд. Р. Корогодський. Харків : Фоліо, 1994.
2. Довженко О. Українська пісня. *Народна творчість та етнографія*. 1959. № 1. С. 126–127.
3. З фольклорної спадщини О. П. Довженка / добірка і вступна стаття В. А. Щербака. *Народна творчість та етнографія*. 1959. № 1. С. 126–128.
4. Іваннікова Л. В. Довженко Олександр Петрович. *Українська фольклористична енциклопедія*. Київ : Видавництво ІМФЕ, 2019. С. 261.
5. Килимник О. В. Олександр Довженко і народна творчість. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 5. С. 81–90.
6. Материні пісні (фольклорна збірка О. П. Довженка) / подали до друку Ю. І. Сонцева та О. М. Підсуха; вступна замітка О. І. Дея; муз. редакція Л. І. Яценка. *Народна творчість та етнографія*. 1964. № 5. С. 66–80.
7. Наспівала мати: пісенний світ О. Довженка / упоряд., вступ. ст. та комент. В. М. Пригоровського. Київ : Музична Україна, 1995. 144 с.
8. Поляруш О. Є. Олександр Довженко і фольклор. Київ : Вища школа, 1988.
9. Пригоровський В. «А в пана господаря та в його дворі». Невідомий запис колядки з архіву О. Довженка. *Народна творчість та етнографія*. 1993. № 1. С. 69–70.
10. Пригоровський В. З цілющих джерел. *Наспівала мати: Пісенний світ О. Довженка* / упоряд., вступ. ст. та комент. В. М. Пригоровського. Київ : Музична Україна, 1995. С. 3–12.
11. Українські народні пісні в записах Зоріана Доленги-Ходаковського (з Галичини, Волині, Поділля, Придніпрянщини і Полісся) / упоряд., текстологічна інтерпретація і комент. О. І. Дея; атрибуція автографів і копій та передм. Л. А. Малаш, О. І. Дея. Київ : Наукова думка, 1974.

References

1. DOVZHENKO, Oleksandr. *Lord, Give Me Strength. Diaries, Film Stories, Short Stories, Folklore Records, Letters, Documents*. Compiled by Roman KOROHRODSKYI. Kharkiv: Folio, 1994 [in Ukrainian].
2. DOVZHENKO, Oleksandr. Ukrainian Song. *Folk Art and Ethnography*, 1959, no. 1, pp. 126–127 [in Ukrainian].
3. ANON. From the Folklore Heritage of O. P. Dovzhenko. Selected and prefaced by Vasyl SHCHERBAK. *Folk Art and Ethnography*, 1959, no. 1, pp. 126–128 [in Ukrainian].
4. IVANNIKOVA, Liudmyla. Dovzhenko Oleksandr Petrovych. *Ukrainian Folkloristic Encyclopedia*. Kyiv: IASFE Publishing House, 2019, pp. 261 [in Ukrainian].
5. KYLYMNYK, Oleh. Oleksandr Dovzhenko and Folk Art. *Folk Art and Ethnography*, 1964, no. 5, pp. 81–90 [in Ukrainian].
6. Mother's Songs (Folklore Collection of O. Dovzhenko). Submitted for publication by Yuliia SONTSEVA and Oleksandr PIDSUKHA. Introductory note by Oleksii DEI. Music editorship of Leopold YASHCHENKO. *Folk Art and Ethnography*, 1964, no. 5, pp. 66–80 [in Ukrainian].
7. PRYHOROVSKYI, Vitalii, compiler. *The Mother has Sang: Song World of O. Dovzhenko*. Prefaced and commented by Vitalii PRYHOROVSKYI. Kyiv: Musical Ukraine, 1995, 144 pp. [in Ukrainian].
8. POLIARUSH, Oleh. *Oleksandr Dovzhenko and Folklore*. Kyiv: Higher School, 1988 [in Ukrainian].
9. PRYHOROVSKYI, Vitalii. "And in the Master's House and in His Yard". An Unknown Recording of a Christmas Carol from the Archive of O. Dovzhenko. *Folk Art and Ethnography*, 1993, no. 1, pp. 69–70 [in Ukrainian].
10. PRYHOROVSKYI, Vitalii. From the Healing Sources. In: Vitalii PRYHOROVSKYI, compiler. *The Mother has Sang: Song World of O. Dovzhenko*. Prefaced and commented by Vitalii PRYHOROVSKYI. Kyiv: Musical Ukraine, 1995, *The mother sang: Song world of O. Dovzhenko* / Editor, introductory article, comments by V. M. Pryhorovsky. Kyiv: Musical Ukraine, 1995, pp. 3–12 [in Ukrainian].
11. DEI, Oleksii, compiler. *Ukrainian Folk Songs in the Records of Zorian Dolenha-Khodakovskiy (from Halychyna, Volhynia, Podillia, Dnipro Region and Polissia)*. Textually interpreted and commented by Oleksii DEI; attribution of autographs, copies and prefaced by L. MALASH, Oleksii DEI. Kyiv: Scientific Thought, 1974 [in Ukrainian].

Надійшло / Received 09.08.2024

Рекомендовано до друку / Recommended for publishing 29.08.2024